Sanna Karkulehto

Tietoa toukkien syntysijoilta

Ihmistieteiden ja tiedon arkeologiaa, hulluuden, vankilan ja seksuaalisuuden, ja nyt suomennettuna myös lääketieteen, historiaa – aika luonteva jatkumo ”ajattelun järjestelmien historian” professorilta. Michel Foucault’n kirjallisen tuotannon tuorein suomennos *Klinikan synty* (2013, *Naissance de la clinique* 1963) on kuin lukisi *Seksuaalisuuden historian* (1998, *Histoire de la sexualité*, 1976–1984) edeltäjää – mitä se toki onkin.

”Tässä kirjassa on kysymys tilasta, kielestä ja kuolemasta; on kysymys katseesta”, alkaa *Klinikan synty*, minkä jälkeen Foucault havainnollistaa lausumaansa 1700-luvun puolivälissä kirjoitetulla hysteerikkopotilaan groteskilla kylpyhoitokuvauksella (9). Kuvaus on potilaan pois nylkeytyvine virtsaputkineen ja kyniytyvine suolien sisäkalvoineen hyytävä ja sopivan viihteellinen aloitus Foucault’n muuten tuttua, monimutkaista ja monesti hankalaselkoista kielenkäyttöä edustavalle teokselle.

Oikeastaan teoksen aloittavassa ja sen päättävässä virkkeessä kristallisoituu kaikki se, mitä niiden väliin jäävässä tilassa monisanaisemmin ilmaistaan. Viimeinen virke on liian pitkä siteerattavaksi, mutta viesti on kutakuinkin se, että jo 1700-luvun puolivälin eurooppalaisessa kulttuurissa hahmottuneet tiedontuotannon rakenteet jäsentävät edelleen yleisiä käsityksiä suhteessa tietoon ja sen perusasetelmiin.

Foucault’n mukaan *Klinikan synnyn* tavoitteena on analysoida tietyntyyppistä diskurssia – lääketieteellisen havainnon diskurssia – sekä sitä, miten se on muotoillut ja muunnellut koko ”lääketieteen systemaattista muotoa” (19). Lääketieteessä tieto alkoi hänen mukaansa perustua 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa potilaiden havainnointiin ja näiden hallintaan katseen suoman ylivallan varjolla. Kohteisiinsa kohdistuessaan katseen subjektilla on valta tuottaa niistä tietynlaista tietoa ja ”totuutta”, ja tätä totuutta on puolestaan käytetty tietynlaisten poliittisesti värittyneiden tarkoitusperien toteuttamiseen: ”[T]odelle uskollisella ja totuudelle alistetulla katseella on suvereeni herruus: katse joka näkee, myös hallitsee.” (59)

Foucault ei kuitenkaan sano mitään tämän rationaalisen, hallitsevan katseen ja empiirisen valvonnan sukupuolittuneisuudesta. Hänen analysoimansa tutkiva ja tarkkaileva katse oli mahdollinen ja sallittu vain miehille, millä on ollut perustavanlaatuinen vaikutus koko modernin eurooppalaisen yhteiskunnan muotoutumiseen, erityisesti tiedon ja tieteen sekä niiden subjektiasemien kehitykseen. Ehkä kovinta kritiikkiä Foucault’n tutkimukselle on voitu kokonaisuudessaankin esittää juuri sen sukupuolisokeudesta ja kyvyttömyydestä havaita yhteiskunnassa vallitsevaa rakenteellista epätasa-arvoa[1]. Puhumattakaan epätasa-arvon intersektionaalisuudesta: sukupuolen lisäksi sellaiset identiteetteihin sidotut mutta usein silti täysin rakenteelliset ja kontekstuaaliset muuttujat kuin esimerkiksi etnisyys, ”rotu” ja luokka vaikuttavat ihmisten tasa-arvoiseen kohteluun, kun ne risteävät keskenään.

Havainnollistaen ja karrikoiden: Onko ylempää keskiluokkaa edustava, valkoihoinen, perheellinen porvarimies sairas tai terve samalla tavalla kuin hänen palvelusväkeään edustava tummaihoinen, yksin elävä nainen? Entä arvioidaanko yläluokkaisen rouvashenkilön terveydentilaa tai sairastelua samoin kriteerein kuin hänen naapurissaan elävän kirkkoherran – tai kuin hänen oman puolisonsa, isänsä tai veljensä? Tulkitaanko heidän oireitaan ja niiden syitä yhtenevästi? Miten arvioihin ja tulkintoihin vaikuttaa se, että niitä tekevät vain ylempää keskiluokkaa edustavat miehet? Miten ja millaiseksi yleinen ymmärrys (lääke)tieteellisestä asiantuntijuudesta muodostuu, jos ainoastaan yläluokkaiset miehet voivat hankkia ja harjoittaa sitä?

Näkymättömäksi jäävä sukupuolittuneisuus kutoutuu kuitenkin näkyvästi osaksi koko Foucault’n analysoimaa tiedon ja tieteen historiaa, jos *Klinikan synty*ä luetaan hänen muuta kirjallista tuotantoaan vasten. Tällöinkin kudelma on paikoitellen hieman harsoinen ja edellyttää ehkä hienoista anakronistista tulkintaa. Siitä huolimatta sukupuolikin voidaan Foucault’n analyyseista siis löytää. Ilman rinnastusta hänen myöhempään tutkimukseensa se ei kuitenkaan aivan onnistu.

Klinikan synnyn lukeminen esimerkiksi *Seksuaalisuuden historia*n rinnalla tarjoaa mahdollisuuksia lukea myös tiedon ja tieteen historian sukupuolittuneisuuden strategioista, jos tällaisille luennan rekistereille antaa tilaa. Lisäksi terveellistä olisi hyväksyä, että niin Foucault’n kuin kenen tahansa muun teoreetikon analyysien kaikenkattavuus on vaateena lähinnä utooppinen. Vaade myös veisi tieteeltä paitsi sen itseään korjaavan luonteen myös käytännössä sen harjoittamisen mahdollisuuden. Pikemminkin tuntuisi hyödylliseltä ajatella, että Foucault’n analyysi on tarjonnut työkaluja sellaisen kriittisen työn jäsentämiseksi ja jatkamiseksi, jota hän ei omasta aikaan (70–80-luku), paikkaan (Eurooppa ja Yhdysvallat), ”rotuun” ja etnisyyteen (valkoisuus) eikä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen (homoseksuaalinen mies) perustuvasta näkökulmastaan kyennyt tekemään.

Keskiössä kontrolloitavat kehot

Vaikka en voi väittää olevani järin pätevä arvioimaan *Klinikan synnyn* sisältöjä, sen analyysi- ja tulkintatekniikat tuntuvat aiempien Foucault-käännösten rinnalla välillä kovin tutuilta. Siinä missä *Klinikan synnyn* mukaan po-

tilaasta tulee 1700- ja 1800-lukujen taitteessa lääkärin tarkkailun ja tiedontuotannon alainen objekti ja sairaasta yksilöstä osa lääketieteellisen tutkimuksen ja diskurssin kenttää, *Klinikan synty*ä hieman paremmin tuntemani *Seksuaalisuuden historia*n mukaan tämän operoinnin kohteina ovat olleet ihmisten lihalliset, seksuaaliset ja haluavat ruumiit. Jos *Seksuaalisuuden historia*ssa jatkuvasti tarkkaillut ja kontrolloidut seksuaaliset ruumiit ovat kulttuurisen ja historiallisen sekä yhteiskunnallisen ja taloudellisen hallinnan sekä vallankäytön kohteita, *Klinikan synnyssä* sitä ovat sairaat ja kuolevat ruumiit.

Tarkkailla ja rangaista -teoksessa puolestaan eurooppalaisen vankilalaitoksen kuvailusta kasvaa koko itsetarkkailulle ja -kontrollille rakentuvan eurooppalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan kriittistä analyysia. Omassa lajissaan *Klinikan synty* on, tavallaan, kuin näiden kahden teoksen argumentatiivinen esiaste. Näyttää siltä, että mihin hyvänsä Foucault oman tarkkailevan katseensa kohdistaakaan, hän löytää sieltä suhteellisen samoin perustein toimivat, kohteitaan tarkkailevaan katseeseen kulminoituvat, tietoa jäsentävät mekanismit. Jo *Klinikan synnyssä* Foucault toteaa: ”Kliinisen lääketieteen muodostuminen on *vain yksi* tiedon perusasetelmissa tapahtuneiden muutosten näkyvimmistä todisteista […].” (228; kursiivi minun.)

Klinikan synty myös esittää, että 1800-luvulta asti lääketieteen tehtävänä ei ollut toimia enää ainoastaan sairauksien parantamisen menetelmien tai niiden edellyttämän tiedon lähteenä. Sen lisäksi lääketieteen tuli kattaa myös ”*tervettä ihmistä*” koskeva tietämys. Näin lääketieteen alueeseen ulotettiin myös ”*ei-sairasta ihmistä*” koskevaa havainnointia sekä ”*malli-ihmisen*” määrittelyvaltaa – alettiin rakentaa ihmisen normia. Foucault’n sanoin 1800-luvulta asti eurooppalainen lääketiede ”järjestäytyi pikemminkin *normaaliuden* kuin terveyden kautta”. (56–57)

Jälleen, aivan samalla tavalla kuin *Klinikan synnyssä* Foucault tekee näkyväksi normaalin ja patologisen välille konstruoidun, lääketieteelliseen ”tietoon” perustuvan vastakkaisuuden, *Seksuaalisuuden historiassa* hän osoittaa, miten tämä sama normin ja epänormin välinen poliittinen ristiveto rakentuu seksuaalisuuden ympärille. Asettamalla heteroseksuaalisuus ”luonnolliseksi” ja tavoiteltavaksi normiksi paitsi patologisoitiin homoseksuaalisuus – ja mikä tahansa lisääntymis- ja parisuhdekeskeisestä heteroseksuaalisuudesta eroava seksuaalisuus – päästiin seksuaalisuuden kontrolloinnin ohessa myös käsiksi sukupuolten ja luokka-asemien hierarkisoivaan erotteluun.

”Elämän yö haihtuu kuoleman kirkkaudessa.” (174)

Seksuaalisuutta kontrolloitiin *Seksuaalisuuden historian* mukaan siten, että salaamisen, vaientamisen ja tukahduttamisen sijaan siitä puhuttiin ja siitä piti puhua aina ja kaikkialla. Toisin sanoen kontrolloitavien kansalaisten täytyi alati tehdä seksuaalisuuttaan koskevia tunnustuksia ja pitää seksuaalisuutensa ja sitä koskeva tieto tällä tavoin näkyvillä. *Klinikan synnyn* mukaan myöskään tauteja ja kuolemaa koskevaa tietoa ei sitäkään ollut sopivaa pitää näkymättömissä, ”synkässä ytimessä”, vaan päinvastoin tautien ja kuoleman ”pimeys” täytyi tuoda ”päivänvaloon”: ”Klinikan tehtävä ei ole vain tulkita näkyväistä; sen on paljastettava salaisuuksia.” (145)

Tiedon tavoittamiseksi on siis käännyttävä kohti pimeitä salaisuuksia tai kohti kuolemaa ja tunkeuduttava konkreettisesti ”toukkien syntysijoille” (150). Tiedemiesten (*sic*) on siis liattava kätensä ja kiihkeästi kaivettava ja tongittava, jotta tieteen hyväksi voidaan tarjota tietoa, joka muuten jäisi mullan alle ja pimentoon. Tämä huomio on foucault’laisessa kehyksessä huomattavan kaksijakoinen ja monitulkintainen: se on sekä tutkimuksen edellytys että sen kriittisen arvioinnin paikka. Yhtäältä tiedon tonkimisen ja kaivamisen konkretiaan kiinnittyvä metafora voisi toimia koko foucault’laisen ’tiedon arkeologian’ vertauskuvana, jolloin työskentely kaivauksilla tarjoaa uudenlaisia ja toisenlaisia avauksia menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden tulkitsemiseksi.

Toisaalta kaivamisen metafora ottaa annettuna uskomuksen, jonka mukaisesti kaiken inhimillisen takana piileskelee aina jotain salattua, erityistä paljastamista vaativaa, pimentoihin piilotettua tietoa. Tässä tulkintakehyksessä tonkimisen eetos tiedon julkistamiseksi ja kiellettyjen salaisuuksien paljastamiseksi kertoo jotain sangen olennaista myös tästä ajasta.

Viite

1 Ks. esim. Di Stefano 1990, 76; Braidotti 1993, 81, 90–92; Soper 1993, 39–41; Bristow 1997, 189–191; Rosenberg 2002, 67–69, 83–87; De Lauretis 2004, 38, 55.

Kirjallisuus

Braidotti, Rosi, *Riitasointuja* (Patterns of Dissonance. A Study of Women in Contemporary Philosophy, 1991). Suom. Päivi Kosonen ym. Vastapaino, Tampere 1993.

Bristow, Joseph, *Sexuality*. Routledge, New York 1997.

De Lauretis, Teresa, *Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuolesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta*. Toim. Anu Koivunen. Suom. Tutta Palin & Kaisa Sivenius. Vastapaino, Tampere 2004.

Di Stefano, Catherine, Dilemmas of Difference. Feminism, Modernity, and Postmodernism (1988). Teoksessa *Feminism/Postmodernism.* Toim. Linda Nicholson. Routledge, New York 1990, 63–82.

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda*. Atlas, Stockholm 2002.

Soper, Kate, Productive Contradictions. Teoksessa *Up Against Foucault. Explorations of Some Tensions Between Foucault and Feminism.* Toim. Caroline Ramazanoglu. Routledge, London 1993, 29–53.

Ville Löppönen, *Nimetön*, 2014, öljy ikonipohjalle, 30 x 16 cm. Valokuva: Jussi Tiainen